

Umilitele ziduri ruinate ce se înalță astăzi, în apropierea hotarului țării, dinspre Banat, la vre-o 2 klm. la nord de Vârciorova, pe apșoara ce i-a dat și numele, sunt singurele mărturii ce au mai rămas din mănăstirea Vodița, ridicată de Vladislav-Vodă Basarab, prin preajma anului 1370.

Înălțarea ei însemnează: punerea temeliiilor celei mai vechi clădiri mănăstirești ce avem în țară, servind ca bază de desfășurare pentru întreaga evoluție ulterioară a arhitecturii noastre bisericești¹⁾; punerea bazelor vieței mănăstirești după regulile bisericii orientale, stabilite de Sf. Vasile; câștigarea pentru totdeauna a poporului nostru pentru cultura bizantină, cum și fixarea definitivă a graniței de vest a țării, atât de nesigură în urma competițiilor imperiului româno-bulgar, mai întâiu, și apoi, ale regatului unguresc, asupra pământului Severinului, pe care fu ridicată această mănăstire.

Cercetarea, dar, a competițiilor politice și culturale asupra teritoriului Severinului, pe care se ridică mănăstirea Vodița, va forma chiar istoricul întemeierii, dezvoltării și ruinei ei.

În umbra castelului bizantin²⁾ de la Severin, ridicat pe ruinele vechii Drobetae, se dezvoltase, la începutul vieții noastre istorice, o organizație politică³⁾, o *terra*⁴⁾, o țară sau pământ al Severinului, a cărei întindere a variat și a cărei amintire, de și extropiată, trăia încă în cursul veacu-

lui al XVIII-lea. — Un raport austriac, din 1718—30, făcând descrierea turcului, ce există și azi, zis al lui Sever, (numit atunci al lui Severin), ne spune că: „locul în care el se află se numește încă [de locuitori] *Câmpul Severinului*“⁵⁾. — Pe la mijlocul veacului al XVII-lea, acest *Câmp al Severinului*⁶⁾ sau *Pământ al Severinului*⁷⁾ se întindea: spre est, până în râul Topolnița; spre vest, până în vadul Cladovii; la nord, până aproape de satul Crihală (la nord de Bresnița) și era stăpânit, ca ocină, de Paraschiva Paharniceasa și jupăneasa Caplea, strănepoata Banului Preda din Ciuturoaia⁸⁾. — Și ori cum s-au numit stăpânirile străine, ce au dăinuit asupra Severinului, fie *banatul* unguresc, fie *sangiacatul*⁹⁾ turcesc, înființai după 1524, în timpul căruia se turcizase cu desăvârșire și orașul medieval¹⁰⁾, ce exista încă prin mijlocul veacului al XVII-lea, — totuși nu s-a pierdut nici o dată noțiunea de *țară* a Severinului, conservată cu atât mai bine, cu cât coborîm mai în jos pe scara timpului.

În plin sangiacat turcesc, în 1598, se știa că dacă treci Dunărea, în Țara Românească, pe la Podul lui Traian, trebuie să treci «*alla Terra di Severini*»¹¹⁾.

Cele mai vechi știri ce le avem asupra Severinului, chiar atunci când Bani ungurești ocârmuesc acolo, pomenesc tot de o *Terra Ceurini*¹²⁾, *Terra Zemra*¹³⁾, *Terra Zeuren*¹⁴⁾; de abia după 1264¹⁵⁾ se întrebuințează și numirea de *Banat*. — Cetatea Severinului, chiar, e menționată de cronicarii

unguri ca aflându-se tot în Țara Severinului¹⁶⁾.

Această Țară, obiect de competiție între imperiul româno-bulgar și regatul ungar, fu cucerită, în cursul luptei de la Vidin asupra Bulgarilor, prin 1230, de către regele Andrei al II-lea, care o încorporează Ungariei, punând-o sub administrația unui Ban. Cel dintâi Ban de Severin se crede¹⁷⁾ a fi fost Luca¹⁸⁾, din 1233.

Intinzându-se până în Olt, la această epocă, și coprinzând organizații politice românești ca: Chenezatul Voevodului Lithon, Chenezatul lui Ion și Farcaș¹⁹⁾ și o mare mulțime de oameni, „multitudo gentium“²⁰⁾, începu să fie organizată, în acelaș fel, cum se proceda în evul mediu cu margrafiatele de la hotarele îndepărtate. Pe lângă Banul cu soldații săi, călugării aveau să îndeplinească opera de convertire, de cultură și de consolidare a acestui recent Banat de Severin.

Papa trimise pe călugării predicatori din Ungaria, cu dreptul de a absolvi păcatele, în cazul de greșeli mici, de a binecuvânta antimisele altarelor templelor, cimitirile, și hainele episcopale²¹⁾; dreptul de a împărți diocesele ce se vor înființa, cum și de a alipi acest ținut vre unui episcopat, fiind dat însuși regelui apostolic, Bela al IV-lea, care îl pretindea tot astfel, cum îl avusese și Sf. Ștefan, întemeietorul regatului ungar²²⁾.

Invazia Tătarilor din 1241 determină pe Bela al IV-lea să cheme pe Cavalerii Ioaniți pentru consolidarea stăpânirii sale asupra acestei granițe nesigure, așezată „la loc foarte suspect, la hotarele Cumanilor și Bulgarilor“²³⁾, cărora el le dăruie, cu o parte limitrofă din Ungaria, în condițiuni bine hotărâte²⁴⁾, „întreaga Țară a Severinului“. — Cu aceasta încetă Banatul Severinului, în care nu mai găsim Bani până în 1260.

Dar speranțele mari ce se puneau în reușita acestui ordin, se spulberară tot din cauza competițiilor Bulgarilor, cari sub Constantin Asan al II-lea,

în 1260, „devastară vrăjmășește Banatul Severinului“²⁵⁾, punând capăt stăpânirii ordinului.

Reînființat din nou, după izgonirea Ioaniților, prin numirea ca Ban, a magistrului Laurențiu, care singur luptase contra Bulgarilor și restabilise Banatul „ad pristinum bonum statum“, — acest Banat dăinui până în 1291, cu toate revendicările războinice ale Bulgarilor, dintre 1260—1270²⁶⁾ și, poate, chiar ale Românilor, cari, sub Lithon Vodă și fratele său Bărbat, încep să ridice veleități de unificare a micilor stăpâniri teritoriale românești de până acuma²⁷⁾.

Slăbiciunea ultimilor Arpazi, urmată de stingerea dinastiei lor, și luptele ce urmară în Transilvania cu ocazia instalării noii dinastii de Anjou²⁸⁾, sunt prilejuri minunate pentru voievozii români, ca să încerce realizarea acelor veleități. În timpul acestor încurcături (1290—1301)²⁹⁾, Banatul unguresc de Severin fu cucerit de Basarab-Vodă³⁰⁾, pentru care plăti, la început, regulat censul cuvenit Coroanei³¹⁾, pe care apoi îl refuză.

Din 1291 și până la moartea sa (cu excepția unui efemer Ban unguresc, în 1335³²⁾, el deținu, ca independent, Banatul Severinului, fără de niciun folos pentru prosperarea cultului catolic, instalat odată aci, cu toate laudele ce i le aducea Papa pentru distrugerea necredinței³³⁾.

Dar sub fiul său, Nicolae Alexandru Basarab, încep, încă din 1342, să reapară Banii de Severin, ceea ce arată că Banatul fusese reînființat³⁴⁾. „Poseziunea“ Severinului, chiar, se afla în stăpânire particulară, fiind un proces pentru ea, între un Dominic, fiul lui Ion, și Laurențiu Hem³⁵⁾.

În ultimii ani, însă, ai domniei lui Nicolae Alexandru Basarab, stăpânirea ungurească a Banatului — constatat, apoi, în titulatura fiului său Vladislav-Vodă — fu turburată. Din provocarea la război a regelui Ludovic, din 1365, știm că „Vladislav fiul (lui Alexandru)... și-a erigiat un titlu fictiv, spre ultra-

giul suveranului, dela care trebuie să depindă insignele sale“³⁶⁾. Care e acel titlu, ni-l arată un act de vamă, încheiat cu Brașovenii, în 20 Ian. 1368, în care vedem cum Vladislav-Vodă, împăcat cu Regele Ludovic, încă din 1366³⁷⁾ — pe care acum îl numește „naturalis dominus noster generosus“³⁸⁾ — se intitula din grația lui Dumnezeu și a majestății regești: „Voivoda Transalpinus, *Banus de Zeurini*“.

Acest Banat românesc, primit ca feud din partea regelui unguresc, se întindea numai până la Orșova, partea ungurească a fostului Banat unguresc (comitatul Carașului, districtul Ilyed, etc.) fiind alipită acum *Banatului Bulgariei*, care fusese înființat ca o compensație în locul celui cedat ca feud Domnului Țării Românești, în urma luptei, din 1365, dela Vidin, întâmplată după moartea Țarului Alexandru³⁹⁾.

Recunoașterea de către Unguri a Banatului românesc de Severin, aduse, însă, încetarea, pentru totdeauna, a influenței catolice în Banat.

În zadar Papa Urban al V-lea, în 1370, îndemnă pe Vladislav să se întoarcă dela eresie, în zadar, mai târziu, în 1379, Urban al VI-lea lua măsuri de ridicare de mănăstiri, în „părțile... lui Basarab“, în zadar chiar instalarea unui Episcop catolic, acolo la Severin, constatat în 1382⁴⁰⁾.

Ortodoxismul prinsese puternice rădăcini aci, mulțumită Popii Nicodim, un învățat călugăr sârb, mijlocitorul restabilirii ierarhiei sârbești cu cea ecumenică dela Constantinopole (ruptă de Țarul Dușan), bun orator și cu o adevărată natură de apostol, care își puse mântuirea sufletească în înălțare de mănăstiri prin hăurile și stâncile munților țării noastre⁴¹⁾.

Mulțumită acestui sfânt, Vladislav Basarab, pentru a-și consolida stăpânirea, înființă o Mitropolie a Severinului sau a Ungrovlahiei de lângă Severin⁴²⁾, cum și începu zidirea mănăstirii de care ne ocupăm: Vodița.

Din hrisovul⁴³⁾, fără dată, de întemeiere a mănăstirii, știm că ea fu ridi-

cată și zugrăvită, în cinstea hramului Sf. Antonie, cu cheltuiala Domnului și cu truda lui Nicodim și a fraților săi de călugărie. Recunoscută de Domn ca autonomă (samovlastie⁴⁴⁾, în ceea ce privește administrarea ei, după regulile stabilite de Sf. Nicodim, ast-fel ca nici Domnul, nici arhieriei să nu se amestece în alegerea starețului ei, ea fu dotată cu moșii și privilegii: spre răsărit de Vodița, i se dăruie satul Jidovștița, aflător și azi, pe râul cu acelaș nume, slobod de ori ce dare și servitute domnească sau ostășească; apoi din satul Costina, de pe Topolnița (azi dispărut), căblăritul. Spre apus de Vodița, i se da apa Vodița mare (astăzi Bahna), pe amândouă laturile, cu nucii și cu livezile, până în vatra satului Bahna, situat la nord-vest de Vodița. La sud i se da Dunărea de la Cataracte până la Orșova, cu vâltoarea din mijloc și cu venitul domnesc din opt vârșii. Ca privilegii i se da: 1000 de perperi din casa domnească, la fie care praznic al mănăstirii; 300 de perperi pentru săraci; 12 burdufi de brânză. Pe lângă acestea se mai dăruiau și obiecte de cult, cari menționate în actul de fondare, ne arată patriarhalitatea epocii: tetraevanghelie ferecată cu argint aurit, cădelniță de argint, sfinte vase de argint, odăjdii de mătase, perdele de damasc, patrafir și rucavițe de fir.

Stăpânirea acestei fâșii de pământ, pe malurile Vodiței, Bahniei și Dunării, de către mănăstirea Vodița, va însemna de aci înainte încorporarea definitivă la Țara Românească a pământului aflat până aci în litigiu. De aci înainte, nu se mai găsesc Bani ungurești, nici chiar pentru teritoriile ungurești, cari fuseseră încorporate la efemerul Banat bulgar. De aci înainte, hotarul rămâne la Orșova, unde, în 1373, se făcea o severă supraveghere asupra sărurilor ce s-ar fi adus din Țara Românească, cât și asupra hotarelor⁴⁵⁾, și de unde porni Regele Ludovic al Ungariei un război de recuperare a feudului Severinului, prin-

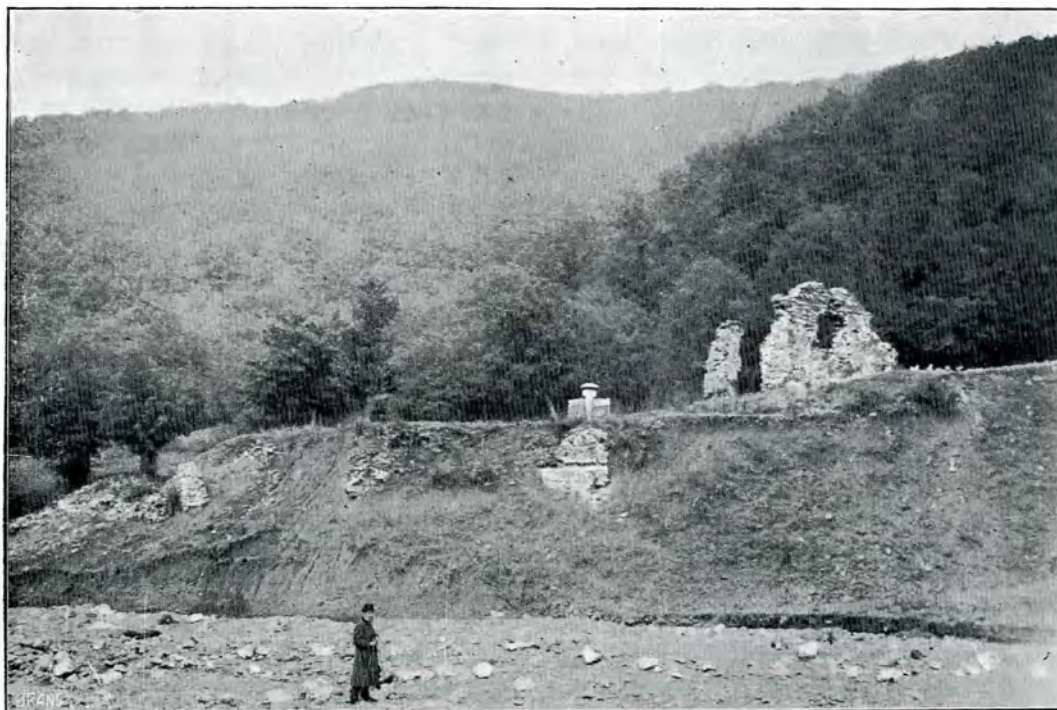

tre 1374—1376⁴⁶⁾—terminat cu înfrângerea și izgonirea sa, deși în cursul războiului apare un efemer Ban unguresc, în 1376⁴⁷⁾. Cel ce îngrijia acum de graniță era castelanul dela Orșova.

E probabil că aceste gânduri de recuperare nu părăsiră pe Ludovic până la moartea sa, în 1382; cu toate acestea Radul-Vodă (Negru) — care, împreună cu soția sa Calinichia, confirma vechea donație a Vodiței și adăoga o moară la Bistrița, din jos de Severin — își avea Banul său aci, pe Lucaci⁴⁸⁾, care și el făcu o donație mănăstirii. Exi-

care și Dunărea dela Cataracte până la Orșova), îi adăoga 40 de țigani⁵⁰⁾.

Pretențiunile Ungurilor asupra Banatului de Severin nu încetară nici în timpul domniei lui Mircea cel Bătrân; totuși ei nu mai stăpânesc nimic din ținutul românesc al Banatului, pentru care Mircea poartă, din 1387, titlul de „Banatului de Severin Domn“⁵¹⁾. Titlurile de Bani ungurești de Severin, ce se întâlnesc în această epocă, până în anul 1395, anul încheierii tractatului de alianță dintre Regele Sigismund și Mircea-Vodă contra Turcilor, nu

1. Vodița.

Vedere generală de pe valea Vodiței, cu urmele împrejmuirii și ruinele bisericii.

stența acestui Ban, pus de chiar Domnul Țării Românești, indică absoluta suveranitate a Voievodului român asupra pământului stăpânit până aci ca feud.

Totuși, pentru a pune capăt acelor gânduri de recuperare, Dan Vodă, fiul lui Radu, profitând de luptele din Ungaria, după moartea lui Ludovic și rămânerea ca regină a ficei sale Maria, împinse o armată de invazie până în ținuturile castrului Mehadia⁴⁹⁾, și întărind, în 3 Oct. 1385, toată vechea stăpânire a mănăstirii Vodița (între

pot fi privite de cât ca niște titluri fictive, pentru a valorifica pretențiunile ungurești asupra Banatului, pentru recuperarea căruia, desigur, Sigismund face și armistițiul din 1388, cu regele Poloniei⁵²⁾, în care se vorbește de un proiect de războiu contra Valachiei. Pentru aceste titluri, nejustificate printr-o stăpânire reală, în vechiul Banat de Severin, încep acum să apară și termeni improprii ca *Vaivoda* sau *Regnum Zeurinensis*⁵³⁾, indicând situații neclare. De fapt stăpânirea lor ajunge numai până la Orșova⁵⁴⁾.

Neînțelegerile dintre Mircea și Sigismund, ațâțate și de alianța ce o face Mircea, în 10 Dec. 1389 (pe care o confirmă în 1391) cu Poloniei, nu luară sfârșit decât față de primejdia ce o prezintă pentru amândoi vrăjmașul comun: Turcii.

Pierzând lupta dela Argeș în contra Turcilor, Mircea se refugiază în Ardeal, unde încheie cu Sigismund tratatul de alianță contra Turcilor, din 7 Martie 1395. Ca o consecință a acestei alianțe, de aci înnainte, nu se mai întâlnesc Bani ungurești de Se-

tăl său Radu, își are un boer Ban aci, pe Radul⁵⁷⁾.

În această situație, mănăstirea Vodița nu putea decât să prospereze. Mircea îi întărește, în 1387⁵⁸⁾, Iunie, toate vechile posesiuni, în acelaș fel cum făcuse și Dan-Vodă fratele său; iar Ștefan, Despotul Sârbiei, îi întărește atâtei cât și Tismanei — zidită de curând și aflată sub conducerea aceluiaș Popă Nicodim — toate vechile metoașe din Serbia, «ajunse la o desăvârșită uitare și părăsire»⁵⁹⁾.

După moartea lui Mircea cel Bă-

2. Vodița.

Ruinele bisericii, vedere dinspre sud-est.

verin, în locul căroră, actele ungurești pun formula „honore Banatus Zeurini vacante”⁵⁵⁾.

Banatul se afla, deci, de fapt și de drept sub mâna lui Mircea, care, în menționatul tratat de alianță, se întitulează *Banus de Zewrini*⁵⁶⁾ (nu însă din grația regelui, cu care tratează de la egal la egal).

Neputința Regelui de a reconstitui feudul, cum și grija lui de a fi în buni termeni cu Mircea, explică acea formulă, adoptată în documentele ungurești, pentru banatul vacant, pe tot timpul cât trăi Mircea, care, ca și ta-

trân și a fiului său Mihail—care și el se întitulează Ban de Severin⁶⁰⁾ și își are și Banul său, acolo, în persoana aceluiaș Radu din timpul tatălui său⁶¹⁾ — după moartea acestui sprijinit al Ungurilor, în lupta pentru domnie, ce o avea cu fratele său Dan, cel ajutat de Turci, stăpânirea Ungurilor ce nu trecea de Orșova, în 1419⁶²⁾, găsi un puternic factor de propagandă pentru restabilirea vechiului feud în călugării din mănăstirile Vodița și Tismana.

Înțelegerea între călugări și Sigismund se făcuse încă din 1418 Iulie 14, când Sigismund, pentru cuvântul că

„i-a pus pe acești călugări sub mână sa“⁶⁵⁾ (smo uzeli podu našu ruky) — după obiceiul feudal — le dădea deplină voie să meargă ori unde, pe apă și pe uscat, prin regatul ungar, nebântuiți de nimeni.

Intr'alt hrisov⁶⁴⁾, dat din Oradia-Mare, în 1419, el ridică orice nor de bănuială ce ar fi putut deștepta, în privința credinței noastre, stăpânirea papistășească a Ungurilor. Regele garantează prin Popa Agathon (egumenul mănăstirilor Vodița și Tismana, după moartea lui Nicodim, în 26 Dec. 1405) „tuturor celorce trăesc în Țara Ungro-vlahiei, care este basarabească .... „ca mănăstirile lor și toate bisericile, „și călugării, și popii, și toți oamenii „cari trăesc în acea țară, să-și fie „legea lor și să trăiască în credința „lor, iar nouă drept să ne slujească, „de aceea am dat credința mea“.

La 28 Oct. 1419, Sigismund, care se afla în capul oștilor sale la Porțile de Fier⁶⁵⁾, după ce cucerise Severinul, ce fusese luat de Turci⁶⁶⁾, trecea la Vodița (na Vodicaĥu), căreia îi confirmă toate posesiunile cele vechi și îi adăoga altele noi, făcând prin aceasta un act de deplină suzeranitate.

În două acte încheiate, la Vodița, infeudarea se făcea oficial: Regele își lua angajamentul „să-i proteje și păzească“, iar călugării să facă slujbe și să-i fie de credință: „što ihŭ smo imi oyzeli da ihŭ pazymo i hranimo za niĥŭ slyzŭby i pravŭ vŕŭ“⁶⁷⁾.

În primul act⁶⁸⁾ se întăria pactul cel vechiu, în privința respectării religiei, și în mod general toate hotarele, satele, viile, morile, nucii și livezile, taxele de bălciuri și taxele de trecere, scutirile de vamă, pe apă și pe uscat, pentru călugări, oameni și dobitoacele lor, pentru orice vor vinde și cumpăra; se mai dă vârșile și vultorea de pe Dunăre, cum le au avut și până acum, și se specifică, ca nume de posesii ale călugărilor numai, „tot venitul ce e la „Bistrița, și deasemene pe oriunde cât „au sate, hotare, livezi și mori și în „Severin (i vĭ Sĕveriny)“.

Această deosebită specificare, ce se

făcea pentru *singurele* aceste două posesii: *Bistrița și Severin*, dintre multele celelalte posesii ale celor două mănăstiri, Vodița și Tismana, ne arată rolul ce se dăde călugărilor români în acest din nou reconstituit feud.

La *Bistrița*, situată pe Dunăre, în jos de Severin, călugării nu posedau, conform tuturor actelor lor de posesie ce ne sunt cunoscute, de cât o moară, ce le fusese dăruită de Doamna Calinichia a lui Radu-Vodă (Negru)⁶⁹⁾, iar în *Severin* nu posedau nimic.

Bistrița și Severinul, singurile menționate în acest hrisov de confirmare, nu pot fi de cât posesiuni adaose de Sigismund, care căută, astfel, să reconstituiească feuda Severinului, pe seama chiar a călugărilor români, după ce toate încercările anterioare, făcute de regii Ungurilor, dedeseră greș.

Intr'al doilea⁷⁰⁾ hrisov, complementar, se specificau anume satele și hotarele mănăstirilor, după a căror poziție putem judeca și întinderea reconstituitului feud: „satele numite mănăstirești delângă mănăstirea Sf. Antonie cel de la Vodița“, Jidovștița, Șușița (situat la nord de Jidovștița), Preacleceviți, Râul Jidovștița, Jarcovățul (la nord de Severin), Ilhovățul (Ilovăț de azi) și Bahna; apoi celelalte sate aparținând Tismanei, pe care le vom cita numai în treacăt, ca: Vadul Cumanilor (Calafat) „în ținutul de pe Dunăre“ cu alte sate și balta Bistreț; în ținutul Jaleșului (Gorjului) adăoga Ploștina (pe stânga Motrului), cu satele apropiate: Leurda, Cereșev, etc.; i se mai dă birurile de trecere dela Bistrița, cum și toate satele și hotarele ce vor fi în Bistrița și Severin, cari sunt menționate iarăși *deosebit*; cum și toate stăpânirile din țara sârbească.

Totuși de o reînființare a vechiului Banat de Severin nu poate fi vorba. S-a restabilit numai feuda, odată cu cucerirea castrului Severin, fără însă a se mai restabili și titlul, care nu mai apare nici în actele ungurești, nici în cele românești; — ba chiar și acest feud fu lăsat tot în stăpânirea Dom-

nilor țării, fără a mai fi menționat vreodată în titlurile lor, întru cât burgul Severinului, care ar fi îndreptățit titulatura, se află acum în mâinile Ungurilor. De aceea nici boeri Bani de Severin nu se mai întâlnesc de acum înaintea la curtea Domnilor români.

Trecerea lui Dan-Vodă de partea Ungurilor ⁷¹⁾, după omorîrea lui Mihail, — cu care Sigismund încheie chiar un tractat defensional ⁷²⁾, și luptele amânduror contra Turcilor, cari sprijinesc pe Radu Praznaglava, sunt explicarea acestei condescendențe, față de Dan, a Regelui, care lăasă Banatul *vacant* până la moartea Voevodului român. În adevăr, ca și în 1419, acelaș castelan de Orșova, Sigismund de Losonch, se afla mai mare, prin 1420, spre această margine ⁷³⁾, iar în 1424, Comitele Temișan, Pippo, îngrijia de restaurarea castrului Severin ⁷⁴⁾, iar nu Banul, a cărei funcțiune e trecută, în actele ungurești, ca *vacantă*, pe tot timpul domniei lui Dan-Vodă, până în 1430 ⁷⁵⁾.

Stăpân pe întreg teritoriul până la Orșova, Dan Vodă învoia pe Târgovișteni, să nu dea vamă și să umble „pe la Severin și prin toate târgurile până la Brăila“ ⁷⁶⁾, și totel, în 1424 Aug. 5, întăria toate privilegiile Vođișii, cele vechi, cu Dunărea până la Orșova, adăogând și un sat nou, Podenii (pe râul Bahna) și Varovnicul (azi dispărut) ⁷⁷⁾.

Severinul, însă, ca posesie, nu mai e citat între posesiunile mănăstirii Vođița; castrul, ca și ținutul Severinului, una din cheile Dunării spre Ungaria, fură reținute de Regele Sigismund, pentru luptele sale cu Turcii.

Sigismund, care, în 1426, după înfrângerile suferite de Dan-Vodă de la Turci, se gândia că ar fi foarte nemerit să dea Teutonilor *numai* „paza și apărarea locurilor de frontieră... până la Poarta de Fier“ sau „anumite cetăți între Ungaria, Serbia și Valachia... din cauza apărării contra Turcilor“ ⁷⁸⁾, dete, în 1430, după moartea lui Dan Vodă, Perceptorului casei Teutonilor, Nicolae de Redwitz, chiar

burgul Severinului, cu titlul de Ban ⁷⁹⁾.

Cu înființarea titlului de Bani de Severin, pentru apărarea și administrarea burgului Severin și a ținutului adiacent din Ungaria, se pierdea noțiunea veche a Banatului de Severin.

Dar, Teutonii nu se pot menține față de puhoiul turcesc, ce invadează țara, în timpul domniei lui Alexandru Aldea, care nu încetează, în timpul domniei sale, de a se plânge Brașovenilor, că „Turcii i-au luat țara“ ⁸⁰⁾. Chiar Vlad Dracul, sprijinitul Ungurilor, spre a complăce Turcilor, conduse un atac contra Severinului, în 1432 ⁸¹⁾, cece aduse izgonirea Teutonilor de aci. De aceia, încă din 1431, reîntălnim, în actele ungurești, formula „*honore banatus vacante*“; iar în 1433, stăpânirea lui Sigismund nu trecea de Orșova, după cum rezultă din relațiunea ce o face Papii Eugeniu relativ la schismaticii cari se află sub stăpânirea sa ⁸²⁾.

Imprejurările de la Dunăre se restabilesc, însă, în favoarea Ungurilor, odată cu izbânda lui Vlad Dracul (sprijinitul lui Sigismund) asupra lui Aldea ⁸³⁾, când, în 1436, se restabilește și Banatul în persoana lui Franko de Talovacz ⁸⁴⁾, apărătorul castelelor de Krassó, Kewe, Belgrad; dar o siguranță deplină nu se poate dobândi de cât după 9 Mai 1439, când, Banatul Severinului (vacant în Martie 1438 ⁸⁵⁾, trecea în vrednicile mâini ale Românilor Corvini de Hunyady, cari, sub Sigismund, Elisabeta, Albrecht, și în timpul încurcăturilor survenite în Ungaria, în timpul interregnelui, sunt de fapt apărătorii creștinătății spre granițele dunărene ⁸⁶⁾, până în 1456, anul morței ultimului din frații Corvini, Ion cel mare.

Sub tutela Corvinilor, Vlad Dracul, ca și Dan, stăpânește întreaga țară până la Orșova, întărind în 1439, 2 August ⁸⁷⁾, mănăstirilor Tismana și Vođița, vechile posesiuni, între cari și Dunărea dela Cataracte până la Orșova. Posesia Severinului, însă, nu se mai citează în actele mănăstirii; în 1439, 17 Octombrie, chiar, se constată un Episcop catolic, la Severin, Benedict, care trebuia să îngrijească și

de refacerea episcopatelor de Siret și de Bacău⁸⁸).

pe seama călugărilor Voditei, se face în 20 Septembrie 1444⁸⁹), de către Ion,

3. Vodita.
Ruinele bisericii, vedere din față (vest), cu dărâmurile pridvorului și poarta.

O restabilire a vechiului feud în sensul acelei încercate de Sigismund,

cel mai mare dintre frații Corvini, care, după moartea fratelui său⁹⁰), întâm-

plată prin 1441, rămas singur Ban de Severin, ridicat la demnitatea de Comite de Temișoara și Voevod transilvan, întăria lui Gherasim, egumenul de la Vodița și Tismana, toate vechile posesii, cum le avusese și în cărțile „sfânt răposatului împărat Sigismund“. Infeudarea se făcea dela Orșova, unde se adunară oștile Regelui Vladislav, pentru a porni în lupta nenorocită dela Varna,— după formele obișnuite. Călugării erau puși sub mână lui Ion Corvin (ihű simi jaa ouzelű podű svojo roukou), pentru a fi apărați de

Aug.) lui Ion Corvinul, după care an, burgul Severinului reintră, după anevoioase lupte, în mâna Coroanei, fiind cuprins până aci, în averea particulară a moștenitorilor lui Hunyady⁹³). În acest răstimp Severinul, specificat ca unul din locurile cu cari Turcii pot face negoț, e menționat în autorizația de armistițiu dintre Turci și Unguri din 1449⁹⁴), cum și (castrul) în tractatul de pace din 1503 dintre Vladislav și Bajazet⁹⁵).

Moartea lui Ion Corvin aduse complectă dezinteresare pentru această

4. Vodița.

Ruinele împrejmuirii, cu un contrafort : vedere dinspre sud est.

orcine și protejați; călugării, în schimb, aveau să facă slujbe și să fie de credință. Li se promitea pentru aceasta și păstrarea credinței. Și acum, li se întăria călugărilor, în mod *special*, „venitul dela Bistrița, de asemenea și prețutindenea cât au sate.... livezi și mori, și la Severin și la Bistrița“.

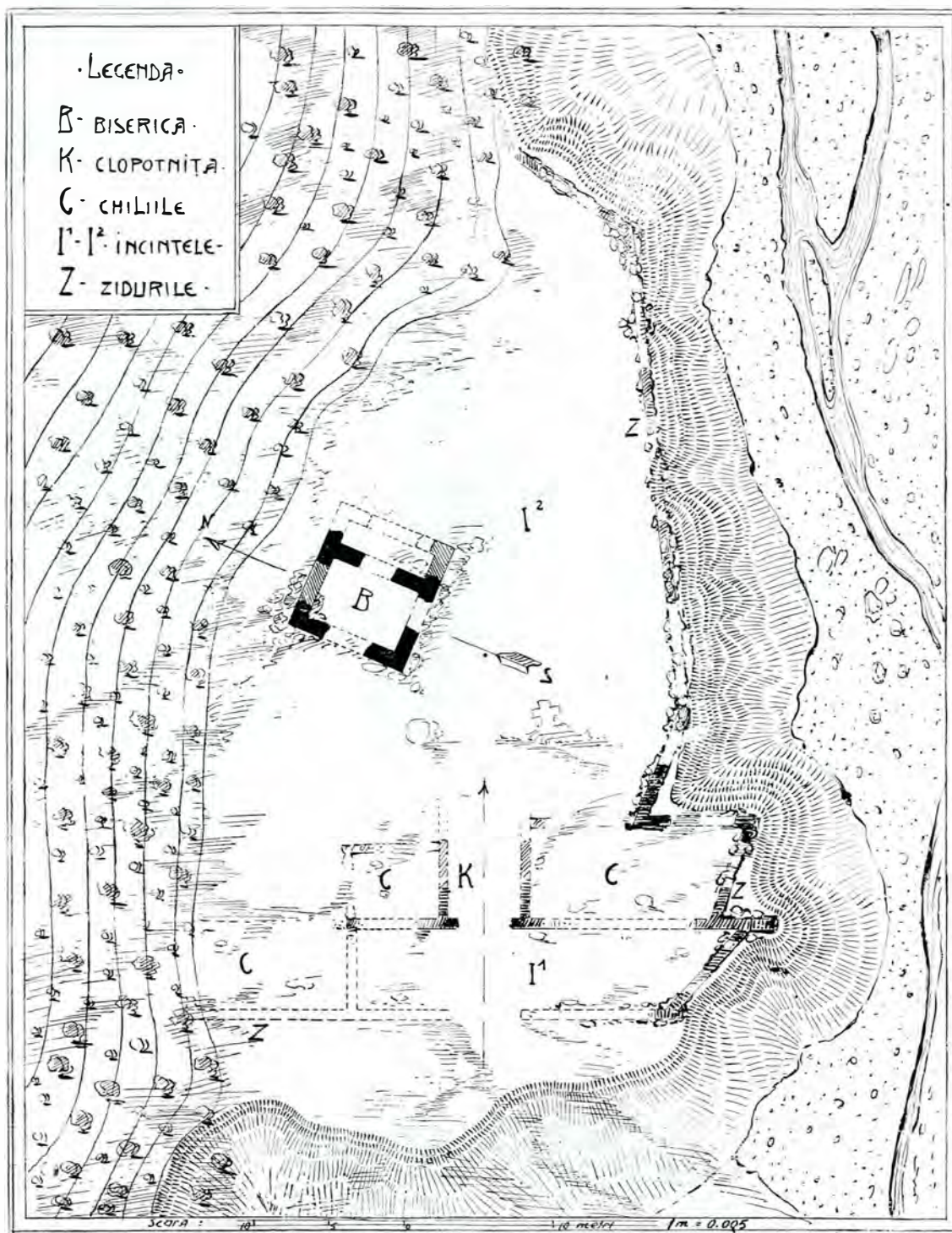
După alegerea lui Corvin în 1446,⁹¹) ca guvernator al Ungariei, ținând locul lui Vladislav, minorul fiu al Regelui Albrecht, se alese ca Ban de Severin Mihai de Ciorna, a cărei bănie dură până în 1456⁹²), anul morții (la 11

cheie a Ungariei: Severinul. Turcii fac tot mai nesigură posesia Severinului, până când, asediindu-l, în 1521, el fu cucerit de Balibeg în 1524⁹⁶) și transformat în pașalâc. Nesiguranța de aci se oglindește și în confuzia termenilor pentru vechiul Banat de Severin. De un Ban de Severin nu se mai vorbește decât după 1479⁹⁷); în 1480 se vorbește de două districte severinene⁹⁸); Comitele temișan era Ban, pe vremea lui Vlad Călugărul⁹⁹); după 1501 era un comitat al Severinului pus sub un Ban¹⁰⁰); în

1524 era un căpitan de Severin¹⁰¹);
 în 1538 era un comitat al Severinului.
 Stăpânirea românească ținea, to-

strângea oștile contra lui Țepeluș
 lângă Severin¹⁰³).

În ceea ce privește Vodița, ea duse

5. Vodița.

Schița planului de situație.

tuși, tot până în vechile hotare: Radul cel Frumos stăpâna toate vadurile, dela Severin¹⁰²). Vlad Călugărul își

o viață de decădere, strălucirea refugiindu-se în cealaltă mănăstire, Tismana.

În 1458, când încă se deosebiau stăpânirile¹⁰⁴) sale de ale Tismanei, ea încă exista ca mănăstire cu averea deosebită. — Dar în 1491, 3 Sept., fu despuiată de satul Bahna, confirmat atunci mănăstirii Tismana¹⁰⁵), iar în 1493 Iunie, aproape era desființată, întru cât marginea de apus a moșiilor ei, dinspre hotarul țării, siliștele Bahnei, cu apa Vodița-Mare (= Bahna), ce aparțineau Vodiței, acum sunt confirmate tot Tismanei¹⁰⁶). Prin 1532—35 toate străvechile moșii ale Vodiței aparțineau Tismanei¹⁰⁷).

Așa se punea capăt, formal, Banatului de Severin, oricât, acum, în urmă, el nu mai corespundea concepției vechi organizări medievale.

De acum, Ungurii înființară un nou Banat, al Caransebeșului; Românii reînființară și ei *Banatul*, numit acum al Craiovei, unde fu mutat la începutul veacului al XVI-lea, pe seama boerilor Craiovești, descendenți din vechii Basarabi. Episcopia chiar a Severinului reînviă la Râmnicul-Noul-Severin. În această totală transformare, Vodița nu mai putea dăinui; cu toate că și Ungurii și Turcii cătau să fie în grația călugărilor celor două mănăstiri înfrățite, cu toate că Vlad Călugărul, în 1491, întărea și „ceace au întocmit Turcii și Ungurii“¹⁰⁸), teritoriul pe care se afla era prea agitat de luptele dimprejur pentru a fi prielnic unei vieți monastirești.

În jurul zidurilor părăsite, ale mănăstirii, ce dusesse o viață mănăstirească de mai bine de 120 de ani, Veterani, pe la finele veacului al XVII-lea, în luptele sale cu Turcii, făcea șanțuri de apărare în jurul ei, mănăstirea servindu-i de block-haus¹⁰⁹). Se văd și azi, ca vestigii ale acestei transformări, găuri în unghiurile clădirii, atât de mari cât poate încapa o țeavă de pușcă. Se dăra mai atunci tot ceace mai rămăsese în picioare din zidurile înconjurătoare; iar ghiulele de tun făceau spărturile largi, în zidurile de răsarit și de miazăzi, cele mai expuse din mănăstirea Vodița, care stă și azi

în picioare, ca o mărturie a vicisitudinilor prin care a trecut pământul pe care e clădită, în curs de 542 de ani!

* * *

Mănăstirea Vodița e cea mai veche clădire mănăstirească, ortodoxă, ce ni s-a păstrat, și în același timp și cea mai rudimentară, oglindind patriarhalitatea epocii în care fu înălțată.

Ridicată pe un platou ce se înalță vreo opt metri înălțime, în coasta unei râpe păduroase, d'asupra apșoarei Vodița, și la poalele unei peșteri, în care s'a început, întâia oară, slăvirea lui Dumnezeu, — ea închide, prin zidurile sale neregulate, ce urmau sinuositățile văii, o incintă de vreo 60 metri lungime, pe 30 lățime. Zidurile înprejmuitoare, însă, nu se întindeau decât dealungul văii, din partea opusă, râpa dealului fiind un obstacol natural. Zidurile dela poarta de intrare erau duble, lăsând loc în fața intrării (K), pe care, desigur se ridica și clopotnița unei prime incinte (I¹). Chiliile (C) se ridicau, dealungul zidului, în incinta de a doua (I²), în mijlocul căreia se ridica și biserica.

Biserica prezintă cea mai simplă formă: un dreptunghi fără *absidă*, cu mici ferestre în naos și altar, cari au grăbit ruina zidurilor în dreptul golurilor lor. Demarcat prin zidărie erau numai un pridvor închis, ce poate fi considerat și capronaos (1^m,60×4^m,40), și naosul (4^m,40×6^m,25), care era mai mult lat decât lung. — O tâmplă de lemn desigur că va fi despărțit micul altar de restul bisericii. Pronaosul este boltit în *berceau* (semi cilindric), în direcția lungimei (E – V); pridvorul nu se știe cum era boltit; nu este exclus ca, după arhitectura sârbească, să fi avut, ca bisericile occidentale, un turn-clopotniță deasupra. Ca *apareiaj* s-a întrebuințat tot ce s-a avut la îndemână: bolovani din valea Vodiței, pietre de *taille* din clădiri romane, puțină cărămidă, fabricată pe loc (0^m,30×0^m,17×0^m,06), cum și varul ce se extrage din belșug și azi în munții de acolo.

Din modul cu totul ruinat, cum se

prezintă zidurile rămase, se pare că s-a întrebuințat sistemul *blocajului* pentru zidărie: între doi păreți s-a turnat, pe o grosime de 1^m,20 (spre pridvor) sau 0^m,90 (pentru rest) beton și bolovani. Blocurile romane s-au întrebuințat numai la temelie. *Paramentele* exterioare erau tot de bolovani, și numai din 50 cm. în 50 cm., era câte un rând de cărămizi, dar și acestea puse fără nici o simetrie. Singurul ornament exterior îl forma, un strat de pietre, sub acoperiș, care, tăiate în *biseau* și puțin eșinde înafară, formau un fel de ciubuc jurîmprejur. De asemenea se mai întrebuința că-

rămida pentru arcuirea porții în partea sa superioară.

În cece privește scheletul zidăriei, s-a întrebuințat, ca în toată arhitectura bizantină, bârne de lemn, în lungul și deacurmezișul corpului zidurilor, din 50 în 50 cm., pentru a da deplină soliditate zidurilor, până ce se vor așeza materialele.

În totul, Vodița face impresia unei clădiri patriarhale, ceea ce nu e de mirare pentru patriarhalele împrejurări, dela începutul statului nostru, în care ea luă ființă. Ea trebuie considerată ca *terminus ab quo* în evoluția arhitecturii noastre bisericești.

VIRG. DRĂGHICEANU.

¹⁾ Mai veche încă e Sf. Nicoară din Curtea de Argeș, dar aceea e catolică, nu ortodoxă. Din același timp cu Sf. Nicoară e și Biserica lui Negru-Vodă, Muscel. Asupra ei, vezi Virg. Drăghiceanu, *Cetatea și Schitul Negru-Vodă*, în Buletinul Com. Mon. Istoric, an. V, 89—94.

²⁾ Asupra lui vezi: V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria Creștinismului în Dacia-Romană*, București 1911, 190—191.

³⁾ D. Onciul, *Titlul lui Mircea cel Bătrân și posesiunile lui*, Convorbiri Literare, XXXVI, 45.

⁴⁾ N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, Gotha 1905, I, 135.

⁵⁾ Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor*, X, 639—40.

⁶⁾ Demetrescu, *Istoria Severinului*, Severin 1883, 100—104.

⁷⁾ *Ibid.* — Se întinde «din gura Topolnicei, apa în sus, până în Tresenie, și până în Crihală, și până în vodul Cladoei».

⁸⁾ *Ibid.*

⁹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 521.

¹⁰⁾ Martini Zeillner, *Beschreibung des Königreichs Ungarn und darzu gehöriger Landen Städte und Vornehmster Oerter*, Ulm 1664, 407: «eine Stadt an der Thonau... ins gemein Sevrin, Sevrin genant, ist jeszt türkisch».

¹¹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, XII, 347.

¹²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 153—134

¹³⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 175.

¹⁴⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 183.

¹⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 315.

¹⁶⁾ După Onciul, *studiul citat*, 48.

¹⁷⁾ Totuși F. Griselin, în *Geschichte des Temeswarer Banats*, Wien, 1780, bazat pe Timon, *Imago novae Hungariae*, pune înființarea Banatului încă din 1209, când, Regele «den ganzen Strich Landes davon absondert, der sich von Czerna bis an die Aluta herabzieht, und dessen Regierung, unter den Titel

des Severiner Bannats, einem Dominic von Bassan, ersten Anführer seiner Truppen anvertraute».

¹⁸⁾ Onciul, *studiul citat*, 39; Pesty, *A Szörényi bán-ság és Szörény vármegye története*, Budapest 1878, I, unde se dă lista Banilor.

¹⁹⁾ Vezi actul de danie al lui Bela IV către Ioaniți. Hurmuzaki, *ibid.*, I, 249—253.

²⁰⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 153—154, 183.

²¹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 154, 153, 152—154

²²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 175, 183.

²³⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 261.

²⁴⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 249—253.

²⁵⁾ Vezi Onciul, *loc citat*, 42; Hurmuzaki, *ibid.*, I, 317.

²⁶⁾ Onciul, *loc citat*, 42.

²⁷⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 454—456.

²⁸⁾ Iorga, *loc citat*, I, 145.

²⁹⁾ Onciul, *loc citat*, 49.

³⁰⁾ E vorba de «quedam confinia regni nostri, que in terra transalpina per Basarab, filium Thyocomery scismaticum in nostrum et sacre corone non modicum derogamen detinebantur» Hurmuzaki, *ibid.*, I, 625, cum și cronicile citate de Onciul, *loc. citat*, 738, care vorbesc lămurit.

³¹⁾ *Chronicon pictum*, citat de Onciul, *studiul citat*, 49.

³²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 634.

³³⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 600—601.

³⁴⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 673.

³⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 63.

³⁶⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 93.

³⁷⁾ Onciul, *studiul citat*, 51.

³⁸⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 144—145.

³⁹⁾ N. Iorga, *Lupta pentru stăpânirea Vidinului* în 1365—1369, în Convorbiri Literare, XXXIV, 962—999. Onciul, *studiul citat*, 51, 52; Onciul, *Originele Principatelor române*, București 1899, 55—56.

⁴⁰⁾ Pentru acestea vezi: Hurmuzaki, *ibid.*, I, 159; Hurmuzaki, *ibid.*, I, 268; Hurmuzaki, *ibid.*, I, 276.

⁴¹⁾ Asupra lui: H. Ruvarac, *Pop Nicodim, der erste*

Klöster Gründer in der Walachei. S. A. aus Archiv für slavische Philologie. XI Band.

⁴²⁾ Asupra titlului Mitropolitului, Onciul, *Originele Principatelor*, 196.

⁴³⁾ Venelinu, *Vlaho-bolgarskija ili dako-slavjanskija gramaty*, Petersburg 1840.

⁴⁴⁾ Vezi asupra cuvântului hrisovul lui Mircea, citat la No. 58.

⁴⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 213; erau opriți de a pătrunde în regat. Hurmuzaki, *ibid.*, I, 276.

⁴⁶⁾ Pe larg vezi: Onciul, *studiul citat*, în Convorbiri Literare, XXXVII, 22. Hurmuzaki, *ibid.*, I, 248-9.

⁴⁷⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 235-6.

⁴⁸⁾ Hasdeu, *Arhiva Istorică a României*, I, 19-21; Iorga, *Geschichte*, I, 279.

⁴⁹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 331-2.

⁵⁰⁾ A. Ștefulescu *Mănăstirea Tismana*, București 1909, 169.

⁵¹⁾ Hasdeu, *Arhiva Istorică*, III, 192.

⁵²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 309.

⁵³⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 308.

⁵⁴⁾ Ștefan de Losonch, care se distinsese ca Ban în luptele din timpul Reginei Maria, e menționat că ajutase coroana prin luarea castelelor ce se întindeau până la Orșova. Hurmuzaki, *ibid.*, I, 304.

⁵⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 366, 377-8, 386, 401, 417, 429, 438, 495.

⁵⁶⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 359.

⁵⁷⁾ Venelinu, *op. citat*, 18-20; Miletiț și Agura, *Daco-Românii i tehnata slavenska pismenostu*, Sofia 1893, 119.

⁵⁸⁾ Vezi nota No. 51.

⁵⁹⁾ Hasdeu, *Arhiva istorică a României*, I, 17, 18.

⁶⁰⁾ Vezi Onciul, *studiul citat*, Convorbiri, XXXVII, 293.

⁶¹⁾ Miletiț și Agura, *op. citat*, 121, 122.

⁶²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 508-11: Sigismund de Losonch, castelan la această margine până la Orșova, avea atribuțiunea Banului ce lipsea.

⁶³⁾ Venelinu, *op. citat*, 36-37.

⁶⁴⁾ Venelinu, *ibid.*, 49-50. Asupra rectificării, în 1419, a anului acestui document, vezi Onciul, *studiul citat*, Convorbiri Literare, XXXVII, 225 (note).

⁶⁵⁾ Onciul, *studiul citat*, Convorbiri Literare XXXVII, 224.

⁶⁶⁾ Un act din 1420 pomeneste de o luptă avută «sub castro Zeuriniensi contra sevissimos Turcos». Hurmuzaki, I, 511-2.

⁶⁷⁾ Venelinu, *ibid.*, 54.

⁶⁸⁾ *Ibid.*

⁶⁹⁾ Mențiunea se face posterior, de Mircea, în hrisovul din 1387. Hasdeu, *Arhiva istorică*, III, 191-93.

⁷⁰⁾ Venelinu, *ibid.*, 54-9.

⁷¹⁾ Iorga, *Geschichte*, I, 307.

⁷²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 534.

⁷³⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 511-12.

⁷⁴⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 531-2.

⁷⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 531-2; iar pentru 1430 Hurmuzaki, *ibid.*, I, 373.

⁷⁶⁾ I. Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Țara ungurească*, București, 1905, 29.

⁷⁷⁾ Hasdeu, *Arhiva Istorică*, I, 19, 20.

⁷⁸⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 539, 553.

⁷⁹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 564; Iorga, *Geschichte*, I, 307.

⁸⁰⁾ Bogdan, *op. citat*, 40, 44, 51.

⁸¹⁾ Onciul, *Convorbiri*, XXXVII, 226.

⁸²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 573, 579. Aldea se adresa unui șpan de Temișoara ce se află spre această margine, în locul Banului absent. Bogdan, *ibid.*, 51.

⁸³⁾ Iorga, *Geschichte*, I, 308.

⁸⁴⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 608; Iorga, *ibid.*, 317.

⁸⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 646; deasemenea 652, 649, pentru posesii aflate în castrul Mihail.

⁸⁶⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 664-5, 648, 657-8, 651; Iorga, *Geschichte*, I, 317.

⁸⁷⁾ Ștefulescu, *op. citat*, 182.

⁸⁸⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 660.

⁸⁹⁾ Luna lipsește în pergamentul copiat de Ștefulescu, *op. citat*, 179-188; luna Octomvrie propusă de el nu e acceptabilă: Hunyady jurase ca între 4-5 Sept. să fie la Orșova. Hurmuzaki, *ibid.*, I, 696.

⁹⁰⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 678, 681 (pentru moartea celui alt Ion)

⁹¹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 725.

⁹²⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 89.

⁹³⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 760.

⁹⁴⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, I, 760.

⁹⁵⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 20-21.

⁹⁶⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 478.

⁹⁷⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 259.

⁹⁸⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 148.

⁹⁹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 286.

¹⁰⁰⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, II, 451, 581; Hurmuzaki, *ibid.*, II, 377, Ban al Castrului de Severin.

¹⁰¹⁾ Căpitan al părților Severinene. Hurmuzaki, *ibid.*, II, 477, care era și căpitan de Temișoara. Hurmuzaki, *ibid.*, II, 489.

¹⁰²⁾ Miletiț și Agura, *op. citat*, 124-5; Bogdan, *op. citat*, 216.

¹⁰³⁾ Bogdan, *op. citat*, 181.

¹⁰⁴⁾ Hrisovul lui Vlad Țepeș, în Venelinu, *op. citat*, 9-12.

¹⁰⁵⁾ Hrisovul lui Vlad Călugărul, Venelinu, *ibid.*, 129-30 și cel din 1493, Ștefulescu, *op. citat*, 198-9.

¹⁰⁶⁾ Ștefulescu, *ibid.*, 200-201.

¹⁰⁷⁾ Ștefulescu, *ibid.*, 214.

¹⁰⁸⁾ Venelinu, *ibid.*, 129-30.

¹⁰⁹⁾ Hurmuzaki, *ibid.*, IX, 629.

PS. Mă simt dator a mulțumi D-lui Arhitect I. D. Trajanescu, pentru bunăvoința ce a avut de a face desemnul după croquiul luat de mine.

— Acest studiu, în liniile generale, a fost comunicat mai întâiu în Congresul Asociațiunii Române pentru înaintarea științelor, ținut la Târgoviște.